כיתה ז' | תרבות יהודית-ישראלית | שיעור 1 מתוך 4 | 45 דק' | ממלכתי: לפי תוכנית תרבות יהודית-ישראלית לכיתה ז'

הלל על גג בית המדרש

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את סיפור הלל הזקן מהתלמוד הבבלי (יומא לה ע"ב) ויספרו אותו במילים שלהם
- התלמידים יזהו את התכונות של הלל שהסיפור מבליט
- התלמידים יקשרו בין הסיפור לבין התמודדות עם קושי בחייהם

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה הופך אדם לדמות מופת, ומה אני לוקח/ת ממנה לחיים שלי?

השאלה מלווה את ארבעת השיעורים: הלל (התמדה למרות עוני), רבי עקיבא (להתחיל ללמוד בגיל ארבעים), רבן יוחנן בן זכאי (אחריות ברגע של משבר), ו"איזהו גיבור" בגיל המצוות. בשיעור 4 כל תלמיד כותב תשובה משלו.

📜 המקור (תלמוד בבלי, יומא לה ע"ב, מתוך ספריא)

יומא לה ע"ב

אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיָה עוֹשֶׂה וּמִשְׁתַּכֵּר בִּטְרַפָּעִיק, חֶצְיוֹ הָיָה נוֹתֵן לְשׁוֹמֵר בֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְחֶצְיוֹ לְפַרְנָסָתוֹ וּלְפַרְנָסַת אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ. פַּעַם אַחַת לֹא מָצָא לְהִשְׁתַּכֵּר, וְלֹא הִנִּיחוֹ שׁוֹמֵר בֵּית הַמִּדְרָשׁ לְהִכָּנֵס. עָלָה וְנִתְלָה וְיָשַׁב עַל פִּי אֲרוּבָּה כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים מִפִּי שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן.

אָמְרוּ: אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה, וּתְקוּפַת טֵבֵת הָיְתָה, וְיָרַד עָלָיו שֶׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם. כְּשֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר אָמַר לוֹ שְׁמַעְיָה לְאַבְטַלְיוֹן: אַבְטַלְיוֹן אָחִי, בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מֵאִיר וְהַיּוֹם אָפֵל, שֶׁמָּא יוֹם הַמְעוּנָּן הוּא? הֵצִיצוּ עֵינֵיהֶן וְרָאוּ דְּמוּת אָדָם בַּאֲרוּבָּה. עָלוּ וּמָצְאוּ עָלָיו רוּם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת שֶׁלֶג. פֵּרְקוּהוּ, וְהִרְחִיצוּהוּ וְסָכוּהוּ, וְהוֹשִׁיבוּהוּ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה. אָמְרוּ: רָאוּי זֶה לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת.

הטקסט הועתק מספריא (William Davidson Edition, Vocalized Aramaic). "טרפעיק": מטבע קטנה. "ארובה": פתח בגג, חלון.

📖 הסבר למורה

הסיפור מופיע בתלמוד בתוך דיון על שאלה: אדם עני שלא למד תורה ויטען "עני הייתי וטרוד בפרנסתי", אומרים לו: "כלום עני היית יותר מהלל?". כלומר, הלל הוא דוגמה: מי שרוצה ללמוד, מוצא דרך גם בעוני.

הלל עבד בכל יום והרוויח טרפעיק. חצי נתן לשומר בית המדרש (כדי להיכנס), וחצי לפרנסת משפחתו. יום אחד לא מצא עבודה, והשומר לא נתן לו להיכנס. הלל עלה לגג וישב ליד הארובה כדי לשמוע את שמעיה ואבטליון, חכמי הדור. היה זה ערב שבת בחורף (תקופת טבת), וירד עליו שלג.

בבוקר שמו לב החכמים שהבית חשוך, ומצאו את הלל מכוסה בשלג. הם חיממו אותו ואמרו: "ראוי זה לחלל עליו את השבת". כלומר, אדם כזה ראוי שיצילו אותו גם במחיר חילול שבת. (הצלת חיים דוחה שבת, וכאן החכמים אומרים זאת על הלל במיוחד; זו קריאה מקובלת של המשפט.)

לפי תוכנית הלימודים לכיתה ז', סיפורי דמויות מופת "מעולמם של חז"ל ועד אישים בולטים בציונות" נועדו לבחון את האתגרים שעמדו בפני הדמות ואת דרכי ההתמודדות שלה.

זרמים: ממלכתי: היחידה בנויה לפי תוכנית הלימודים בתרבות יהודית-ישראלית לכיתה ז' (ערך מוביל: אחריות ומעורבות; "הסיפור היהודי: דמויות מופת"; "התבגרות והתגברות" ובר/בת מצווה). בחמ"ד המקורות האלה נלמדים בדרך כלל בשיעורי תושב"ע וגמרא, ואפשר להשתמש בשיעורים גם שם.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דק')

חומרים: לוח, דף המקור, דף עבודה

1. **פתיחה (5 דק'):** שאלה: "מה הדבר הכי קשה שעשיתם כדי להשיג משהו שרציתם?" כמה תלמידים משתפים.
2. **קריאה מודרכת (15 דק'):** קוראים יחד את הסיפור משפט אחר משפט. אחרי כל משפט: מה קרה? מה הבעיה? מה הלל עושה? מסבירים מילים קשות (טרפעיק, ארובה, תקופת טבת).
3. **עבודה בזוגות (12 דק'):** משימות 1–5 בדף העבודה.
4. **דיון (8 דק'):** שאלות ההערכה שלמטה. האם הלל עשה דבר נכון, או מסוכן?
5. **סיכום (5 דק'):** כל תלמיד כותב משפט על השאלה הגדולה: מה הופך את הלל לדמות מופת?

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה קרה? מה כתוב במקור?)

- למה הלל לא נכנס לבית המדרש באותו יום?
- איפה ישב, ומה קרה לו?
- מה אמרו החכמים כשמצאו אותו?

פרשנות וניתוח (למה? מה הקשר?)

- למה התלמוד מספר את הסיפור דווקא כתשובה לעני שלא למד?
- מה מלמד הפרט שהלל נתן חצי מהשכר לפרנסת ביתו?

הערכה (מה אני חושב/ת?)

- האם הייתם ממליצים לחבר לנהוג כמו הלל? איפה עובר הגבול בין התמדה לסכנה?

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

כל תלמיד כותב: "דבר אחד שאני מוכן/ה להתאמץ בשבילו כמו הלל: ____."

💡 הערות למורה

כדאי להבהיר שהסיפור אינו הוראה לסכן את עצמך; הוא מבליט את רצונו העז של הלל ללמוד. אפשר לדון בזה במפורש עם התלמידים.

הסיפור קצר ומתאים לקריאה בקול. לתלמידים מתקשים אפשר לחלק את הטקסט לשלושה חלקים ולתת כותרת לכל חלק.

בחמ"ד אפשר להוסיף את ההקשר ההלכתי של "פיקוח נפש דוחה שבת".

📝 בדף העבודה

הלל על הגג: 7 משימות, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- יומא לה ע"ב (ספריא)
- תרבות יהודית-ישראלית, תוכנית הלימודים לכיתה ז' (משרד החינוך)

מחוון: הלל על הגג

1. ב. נתן חצי לשומר בית המדרש וחצי לפרנסת ביתו.
2. הלל לא מוצא עבודה; השומר לא נותן לו להיכנס; הלל עולה לגג; החכמים מוצאים את הלל בשלג.
3. כדי לשמוע את שמעיה ואבטליון מלמדים תורה. "דברי אלהים חיים": הלימוד היה בשבילו דבר חי וחשוב מאוד, שווה כל מאמץ.
4. בערב שבת, בתקופת טבת (בחורף). הפרטים מסבירים את הסכנה (קור ושלג) ואת הדילמה של החכמים (שבת).
5. שהלל ראוי שיצילו אותו ויחממו אותו גם אם צריך לחלל בשביל זה את השבת.
6. למשל: התמדה (עלה לגג כשלא נתנו לו להיכנס); אהבת לימוד (נתן חצי מהשכר המועט כדי ללמוד); אחריות (דאג גם לפרנסת ביתו). לקבל תכונות עם ראיות.
7. לקבל כל כתיבה שמתאימה לסיפור, למשל: בערב השומר עושה את עבודתו ואולי לא חושב על הלל; בבוקר הוא מבין מה קרה ומתחרט או מתפעל.